

В соответствии с данной классификацией, Einfall рассматривается как Einfall – „обоснование”, а изучение вступления к „Четвертому струнному квартету” Вольфганга Рима дает возможность выделить несколько подкатегорий данного понятия в различных тактах: обоснование посредством изучения содержания, контекста и детального изучения музыкального произведения. Точно таким же образом Die Arbeit – „концептуализация” имеет несколько подкатегорий: „сущность” и „содержательность”. Наконец, Werden рассматривается как Werden – „осознанность”. В заключение автор дает обоснование идее циклического характера трех элементов, посредством которых происходит процесс написания (создания) музыкального произведения.

Ключевые слова: вдохновение, музыка, написание музыкального произведения, таксономия, Einfall (появление идеи); Die Arbeit (обработка идеи); Werden (реализация идеи), обоснование, концептуализация, сущность, содержательность, осознанность.

Річард МакГрегор – доктор філософії, професор музики та директор відділення досліджень та аспірантури Камбрійського університету (Великобританія)

Рецензент – член-кореспондент НАПН України, доктор педагогічних наук, професор Г.П. Шевченко

УДК 378.035.6

ПЕДАГОГІЧНИЙ КОНФЛІКТ ТА МЕТОДИ ЙОГО ПОДОЛАННЯ

О.В. Мельнікова

В статті проаналізовано основні поняття педагогічного конфлікту, ситуації, які мають вплив на майстерність викладача у подоланні складних педагогічних рішень. Наведена характеристика, типологію і методологію розв'язання конфліктних ситуацій.

Ключові слова: конфлікт, викладацька діяльність, суперечності, синдром психічного вигорання, мотиви, аналіз, події та причини конфлікту.

Проблема конфлікту між педагогом та учнем є дуже вдалим способом навчання, але тільки якщо вміти вдало розв'язувати конфліктні ситуації. Це сприяє вдосконаленню самореалізації учня та підвищенню майстерності викладача.

Досліджену проблему у педагогічній науці вивчають А. Мєняєв, С.Ю. Теміна, Н.В. Нижегородцева, С.В. Баникіна, В.І. Журавльов, Л.А. Петровська, С.І. Гессен.

Актуальність окресленої проблеми зумовлена потребою у розв'язанні педагогічних конфліктів та спробою виявлення нових шляхів та способів його подолання.

Головною метою є виявлення типів конфлікту, його видів та вставлення шляхів його подолання.

Конфлікт між педагогом і дитиною – велика біда школи. Найчастіше конфлікт виникає тоді, коли вчитель думає про дитину несправедливо. Уміння уникнути конфлікту – одна із складових педагогічної мудрості вчителя. Дуже важливо розуміти сутність конфлікту та його різновиди. Ось деякі з них:

Учень – педагог

Суперечності між педагогом і учнями завжди негативно позначаються не тільки на взаєминах, але й на емоційно-психічному стані кожної з конфліктуючих сторін. Не випадково останнім часом фахівці все частіше відзначають таке негативне явище в педагогічному середовищі, як "синдром психічного вигорання", який частіше за все є наслідком затяжного професійного стресу.

Конфлікти у педагогічній діяльності порушують систему взаємин між педагогом і учнями, викликають у педагога глибокий стрес і незадоволеність своєю роботою. Такий стан підсилюється свідомістю того, що успіх у педагогічній діяльності залежить від поведінки учнів, що може привести до появи стану залежності педагога від "милості" його вихованців. На думку психолога М.М. Рибаквої, між педагогом і учнями найчастіше зустрічаються такі види конфліктів:

- конфлікти діяльності, що виникають з приводу успішності учнів, виконання ними навчальних та позанавчальних завдань;
- конфлікти поведінки (вчинків), що виникають у зв'язку з порушенням учнями правил поведінки у навчальному закладі, найчастіше на заняттях і за межами навчального закладу;

- конфлікти відносин, що виникають у сфері емоційно-особистісних відносин учнів і педагогів, в рамках їхнього спілкування в процесі спільної педагогічної діяльності.

Конфлікти діяльності між педагогом і учнями найчастіше проявляються у відмові учня виконувати навчальне завдання або пов'язані з недобросовісним його виконанням. Це може відбуватися з різних причин: стомлення, труднощі в засвоєнні навчального матеріалу, а іноді невдале зауваження педагога замість конкретної допомоги при ускладненнях у роботі. Подібні конфлікти частіше відбуваються з учнями, котрі відчують труднощі у навчальній діяльності, коли педагог веде навчальні заняття зі свого предмета нетривалий час, і відносини між ним і групою обмежуються тільки навчальною роботою. Останнім часом спостерігається збільшення числа таких конфліктів через те, що педагоги часто пред'являють завищені вимоги до засвоєння предмета, а оцінки використовують як засіб покарання тих, хто порушує дисципліну або не виконує вимоги. Ці ситуації часто стають причиною відрахувань з навчальних закладів різного рівня здібних, самостійних і творчо мислячих учнів, а у решти знижується інтерес до пізнання взагалі.

Конфлікти вчинків в основному пов'язані з особливостями поведінки окремих учнів як у навчальних, так і у позанавчальних ситуаціях. Педагогічна ситуація може привести до конфлікту в тому випадку, якщо педагог помилився при аналізі вчинку учня, не з'ясував мотиви, зробив необґрунтований висновок. Один і той же вчинок може викликатися різними мотивами. Педагог часто коригує поведінку учнів, оцінюючи їхні вчинки при недостатній інформації про їхні справжні причини. Іноді він лише здогадується про мотиви вчинків, погано знає відносини між своїми вихованцями, тому цілком можливі помилки при оцінці їхньої поведінки. Це викликає цілком виправдану незгоду учнів.

Конфлікти відносин часто виникають в результаті невмілого розв'язання педагогом проблемних ситуацій і мають, як правило, тривалий характер. Ці конфлікти набувають особистісного характеру, породжують тривалу неприязність учня до педагога, надовго порушують їхнє взаєморозуміння. Педагогічні конфлікти мають свої особливості, які відрізняють їх від інших конфліктів у сфері соціальної взаємодії. Серед таких специфічних характеристик можна виділити:

- відповідальність педагога за педагогічно правильне вирішення проблемних ситуацій, оскільки будь-який навчальний заклад - це

насамперед доступна віку учнів модель суспільства, де вони засвоюють норми відносин між людьми;

- учасники конфлікту мають різний соціальний статус (педагог-учень), чим і визначається їхня поведінка в конфлікті;

- різниця в життєвому досвіді учасників породжує різний ступінь відповідальності за помилки при вирішенні конфліктів; різне розуміння подій та їх причин (конфлікт "очима педагога" і "очима учня" виглядає по-різному), тому педагогу не завжди легко зрозуміти глибину переживань учня, а учню – упоратися зі своїми негативними емоціями і підпорядкувати їх розуму;

- присутність інших учнів у ситуації зіткнення педагога і окремого учня робить їх не просто свідками, а учасниками конфлікту, а конфлікт набуває виховного сенсу і для них. Про це завжди доводиться пам'ятати педагогу;

- професійна позиція педагога в конфлікті з учнем зобов'язує його взяти на себе ініціативу в його вирішенні і на перше місце зуміти поставити інтереси учня, які формуються і залежать від його особистості;

- будь-яка помилка педагога при вирішенні конфлікту породжує нові, в які включаються інші учні;

- конфлікт у педагогічній діяльності легше попередити, ніж вирішити.

Виконання останнього правила багато в чому залежить від того, наскільки глибоко і правильно педагог усвідомлює істинні причини своїх конфліктних відносин з учнями. Часто ці причини криються в особливостях його особистості, а також у рівні професійно-педагогічної компетентності, що стосується психологічної підготовки педагога:

- обмежені можливості педагога прогнозувати на навчальних заняттях поведінку учнів. Несподіванка їх вчинків часто порушує запланований хід роботи, викликає у педагога роздратування і прагнення будь-якими засобами подолати перешкоди. Брак інформації про причини того, що сталося, ускладнює вибір оптимальної поведінки та відповідного обставовці, що склалася, тону звернення;

- свідками ситуації є інші учні, тому педагог прагне зберегти свій соціальний статус будь-якими засобами і тим самим часто доводить ситуацію до конфліктної;

- педагогом, як правило, оцінюється не окремий вчинок учня, а його особа в цілому (глобальна педагогічна оцінка). Така оцінка часто визначає ставлення до учня інших педагогів і однолітків.

Часто спілкування педагога з дорослими учнями продовжує будуватися на тих же принципах, що і з вихованцями молодших вікових категорій, які забезпечують йому можливість вимагати від них беззаперечного підкорення. Такий тип відносин не відповідає віковим особливостям учнів, які в особистісному плані прагнуть посісти однакове з педагогом становище. Благополучне вирішення конфлікту в такій ситуації неможливе без психологічної готовності педагога перейти до нового типу відносин із учнями, які дорослішають, або вже дорослими учнями. Ініціатором таких взаємин має бути педагог.

Основні рекомендації педагогам з управління конфліктами з учнями можуть зводитися до таких психологічних правил:

- контролюючи свої емоції, бути об'єктивним, дати можливість учням обґрунтувати свої претензії, "випустити пар";
- не приписувати учню своє розуміння його позиції, перейти на "я - висловлювання";
- не ображати учня (є слова, які, прозвучавши з вуст педагога, завдають такої шкоди відносинам з учнями, що всі наступні "компенсуючі" дії не можуть їх виправити);
- намагатися не виставляти за двері учнів за будь-які проступки;
- по можливості не звертатися до адміністративних заходів вирішення конфліктних ситуацій і не залучати в якості своїх помічників представників адміністративних структур;
- не відповідати на агресію агресією (це принижує гідність педагога в першу чергу), не зачіпати особистості вихованця, якщо справа стосується тільки його конкретної дії чи вчинку. Давати не абстрактну, а конкретну оцінку тільки його певним діям;
- дати собі і учню право на помилку, не забуваючи про те, що "не помиляється тільки той, хто нічого не робить";
- незалежно від результатів вирішення суперечності намагатися не зруйнувати відносини з учнем;
- не боятися конфліктів, брати на себе ініціативу їх конструктивного вирішення.
- "Опертися можна тільки на того, хто чинить опір" Стендаль.

Конфлікт "Учень – учень"

Побічно педагог завжди втягнутий в конфліктні стосунки між учнями і зобов'язаний брати участь у їх вирішенні.

Причини конфліктних ситуацій в класі:

Атмосфера суперництва, ворожнечі, нетерпимості, недовіри, невміння спілкуватися, неадекватність вираження емоцій, відсутність навичок вирішення конфліктів, зловживання владою з боку педагогів.

Самі конфлікти в педагогічному процесі можна розділити на три види.

Перший – конфлікти, що виникають через нестачу ресурсів (чогось не вистачає на всіх: навчальних посібників, уваги педагога, дружби однолітків). Такі ситуації залагодити найлегше.

Другий – конфлікти, пов'язані з бажаннями, прагненнями, потребами (включаючи прагнення до влади, дружбу, самоствердження, досягнення), які приходять в протиріччя з бажаннями інших людей. З цими конфліктами впоратися важче, тому що причини їх приховані.

Третій – конфлікти між особистісними цінностями. Це найважчий випадок. Коли ставляться під сумнів наші цінності, ми відчуваємо це як загрозу змісту свого життя і стаємо зовсім нестерпними (необов'язково вважати, що мова при цьому йде про релігійні або політичні погляди). Конфлікти між цілями відносяться до тієї ж категорії. У кожної людини є якісь цілі; наші старання досягти мети відображають її цінність для нас. Коли вступають в суперечність цілі різних людей, досягти згоди нелегко.

Американський педагог-дослідник В. Крайдлер пропонує таку "формулу конфлікту". "Дві (чи більше) людини вступають у взаємодію і відчувають несумісні відмінності між собою або загрозу своїм ресурсам, можливостям, потребам, цінностям. У відповідь змінюється їхня поведінка. У цьому суть будь-якого конфлікту.

При виникненні конфлікту особливу увагу слід звернути на обставини, що його підсилюють. Серед таких можна виділити:

- якщо в поведінці учасників переважають негативні емоції (гнів, фрустрація тощо);
- якщо посиляться відчуття загрози;
- якщо в конфлікт виявляться втягнутими інші люди;
- якщо учні до конфлікту не були дружні;
- якщо учні не володіють навичками спілкування та вирішення конфліктів.

Найбільш поширені серед учнів конфлікти лідерства, в яких відображається боротьба двох-трьох лідерів і їх угруповань за першість у своїй навчальній групі. Наприклад, в середніх класах загальноосвітньої школи часто конфліктують між собою група хлопчиків і група дівчаток. Може позначитися конфлікт трьох-чотирьох підлітків з цілим класом або

спалахнути конфліктне протистояння одного учня і всього класу. За спостереженнями психологів (О. Сітковська, О. Михайлова), шлях до лідерства, особливо в підлітковому середовищі, пов'язаний з демонстрацією переваги, цинізму, жорстокості, безжалісності. Дитяча жорстокість – явище загальновідоме. Один з парадоксів світової педагогіки полягає в тому, що дитина набагато більше дорослого схильна до спокуси стадності, невмотивованої жорстокості, цькування собі подібних. На жаль, останнім часом подібне негативне явище стало все частіше зустрічатися і в дитячому, і в підлітково-молодіжному середовищі.

Крім того, було підтверджено, що конфліктні юнаки виховувалися, як правило, батьками, що застосовували до них фізичне насильство (А. Бандура), тому ряд дослідників вважають покарання моделлю конфліктної поведінки особистості (Л. Джавінен, С. Ларсенс). Не зловживайте покараннями!

Конфлікти в середовищі учнів обумовлені важливою особливістю віку і соціального статусу: з одного боку, учні вважають себе дорослими і намагаються поводити себе відповідним чином, а з іншого – перебувають в повній або частковій матеріальній залежності від своїх батьків. Це не дозволяє їм знайти однакове становище з дорослими, тому в середовищі однолітків вони намагаються компенсувати свою незадоволеність становищем агресивної форми поведінки, демонструючи свою дорослість перед тими, хто у фізичному або особистісному плані слабше від них. Як і будь-які конфлікти, що виникають в малих групах, конфлікти в середовищі учнів повністю зжити практично неможливо. Зусилля педагога мають бути в першу чергу спрямовані на те, щоб запобігти конфліктних взаємин між учнями. Помітну роль у цьому може зіграти дисципліна – вміння забезпечити кожному учневі необхідну для його повноцінного розвитку свободу в рамках розумного підпорядкування порядку.

Таким чином зрозуміло, що великий вплив на конфліктну поведінку учнів надає особистість педагога. Її вплив може виявлятися в різних аспектах.

По-перше, стиль взаємодії педагога з іншими учнями є прикладом для відтворення у взаєминах з однолітками. Дослідження показують, що стиль спілкування і педагогічний такт перший педагог (учитель) помітно впливає на формування міжособистісних стосунків учнів. Особистісний стиль і педагогічна тактика "співпраця" обумовлюють найбільш безконфліктні стосунки учнів один з одним.

По-друге, педагог зобов'язаний втручатися в конфлікти учнів, регулювати їх. Це не означає їх придушення. В залежності від ситуації може бути необхідним адміністративне втручання, а може бути – просто добра порада. Що потрібно для того, щоб не дати розгорітися конфлікту? Найголовніше – зосередитися на проблемі, а не на учасниках; погасити прояв негативних емоцій і усунути відчуття загрози, об'єктивно розібратися в конфліктній ситуації.

Література

1. Андреев В.Н. Конфликтология: искусство спора, ведения переговоров, разрешения конфликтов. - / Андреев В.Н. Казань, 1992, 250 стр.
2. Рахматуллина Л.В. Управление педагогическими конфликтами. / Рахматуллина Л.В. - Набережные Челны, 2010., 200 стр.
3. Киршбаум Е.И. Психолого-педагогический анализ конфликтных ситуаций в педагогическом процессе: Дисс. канд. психол. Наук/ Киршбаум Е.И.. - Л., 1986., 120 стр.

В статье проанализированы основные понятия педагогического конфликта, ситуации, которые влияют на мастерство преподавателя в преодолении сложных педагогических решений. Дана характеристика, типология и методология решения конфликтных ситуаций.

Ключевые слова: Конфликт, преподавательская деятельность, противоречия, синдром психического выгорания, мотивы, анализ, события и причины конфликта.

This article examines the basic concepts of teaching conflict situations that have an impact on the skill of the teacher in dealing with difficult educational decisions. The following description, typology and methodology of conflict resolution included.

Keywords: Conflict, teaching, controversies, mental burnout syndrome, motives, analysis, events and causes of conflict.

Мельнікова Олена Віталіївна - студентка магістратури кафедри педагогіки вищої школи, філологічного факультету Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля.

Рецензент – професор, доктор педагогічних наук, Є.А. Зеленов